

Basınç Yaralarına İlişkin Kavram Analizi

Concept Analysis of Pressure Sores

Seher ÜNVER*, Meltem YILDIRIM**, Neriman AKYOLCU***, Nevin KANAN***

İletişim/ Correspondence: Seher ÜNVER Adres/ Adress: Trakya Üniversitesi Balkan Yerleşkesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Cerrahi Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı EDİRNE Tel: 0284 213 30 42/ 2132 E-mail: seher.unver@hotmail.com

ÖZ

Sağlık alanında kullanılmakta olan bazı tıbbi terimlerin yabancı dilden alıntı olduğu ya da doğru olmayan Türkçe karşılığında kullanıldığı görülmektedir. Bu terimlerden birkaçı da basınç yaralarını tanımlamak amacıyla kullanılan terimlere aittir. Bu derlemede “basınç yaraları” için bugüne kadar kullanılagelen kavramların kelime anlamları irdelenmiş ve Türkçe’ye uygun tek tip kavramın kullanılması konusunda yol gösterici olmak amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Basınç yarası, kavram, standardizasyon.

ABSTRACT

Some of the medical terms used in the field of health are just quoted from foreign languages or are used incorrect provision of Turkish meaning. Some of these terms belong to the pressure sores. This review aimed to determine all the terms used to describe pressure sores and to be a guide for one Turkish type usage of the term for pressure ulcers.

Key Words: Pressure sore, concept, standardization.

GİRİŞ

Dillerin birbirinden etkilendiği bilinmekle birlikte, bir dilin bir başka dil üzerindeki en yalın etkisi aralarında kelime alışverişinin olmasıdır (Demir 2003; Tosun 2005). Yabancı dillerden alıntılar yapılabilme ve herkesçe bilinip, kullanılan Türkçe kelimelerin yerine yabancı kelimeler de kullanılabilir (Akan 2003; Demir 2003). Oysaki bir ulusun önemli niteliklerinden biri dilini bilinçli bir şekilde kullanmak ve küreselleşmenin yıkıcı etkilerinden korunmaktır. Teknik açıdan üstün ülkeler terminolojilerini yayma ve kabul ettirme eğiliminde olup, sadece bilinçli ülkeler bu terminolojilere karşılık bularak dillerini korumaktadır. Ülkemizdeki durum, yabancı dillerden gelen terimlerin Türkçe karşılıklarının ne olduğunun düşünülmeden oldukları gibi dilimize yerleştirildiğini göstermektedir. Hatta bu terimler konferans, seminer ve dergilerde bilinçsizce kullanılmakta ve bu durum, sözcüklerin ister istemez benimsenmesine yol açmaktadır (Kazancı 2003).

Bir yandan dünya çapında terminoloji standardizasyonu çalışmaları devam ederken diğer yandan da alandaki gelişmeler, yeni terimlerin ortaya çıkmasına ya da eski terimlerin farklı anlam kazanmasına yol açmakta ve dil sorunlarının devam etmesine neden olmaktadır (Dağistanlı 2007). Bu duruma sağlık alanında oldukça sık rastlanmaktadır. Tıbbi terimlerde, Avrupa dillerinden Türkçeleştirilerek yerleşen (arter-atardamar,

*Arş. Gör. Dr. Trakya Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, **Öğr. Gör. Dr. Yeditepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümü, ***Prof. Dr. İstanbul Üniversitesi, Florence Nightingale Hemşirelik Fakültesi

Yazının gönderilme tarihi: 22.11.2013

Yazının basım için kabul tarihi: 08.09.2014

radyoloji-ışın bilimi gibi) temel terimlerin yanı sıra, dilimize yerleşerek kullanımı kabul gören (hipertansiyon- yüksek tansiyon, dansite-yoğunluk gibi) veya yabancı dilden geldiği şekliyle kullanılan (kavite-oyuk/boşluk, multiple-çoğul/çoklu) kelimeler de bulunmaktadır (Akan 2003). Bu derlemede “basınç yaraları” için günümüzde kullanılmakta olan kavramların kelime anlamları irdelenmiş olup, kullanıma uygun tek tip kavramın oluşturulması hedeflenmiştir.

“Basınç Yarası” Kavramı

Bilindiği üzere basınç yaraları, “dışarıdan gelen fiziksel bir basınç sonucunda beden yüzeyindeki sıkışma, sürtünme veya yırtılma gibi etkenler sonucunda özellikle kemik çıkıntılarının üzerinde ortaya çıkabilen yara ve doku nekrozlarıdır” (Ökdemir 2008); ya da “dokuların uzun süreli basınç altında kalmasına bağlı olarak gelişen ve daha çok bedenin kemik çıkıntılarının üzerinde gözlenen iskemik doku kaybı” olarak tanımlanmaktadır (Yücel 2008). Tanımlarda görüldüğü gibi etyolojik nedeni açıkça belirtilen basınç yaraları, ciltteki hafif bir renk değişikliğinden kaslara ve kemiklere kadar ilerleyebilen doku hasarını içerebilir (Karadağ 2003).

Doku bütünlüğünde basıncın yol açtığı bu bozulmayı tanımlamak için yıllarca pek çok kavram kullanılmıştır (Karadağ 2003). Yatak yarası (bedsore), dekübit ülseri (decubitus ulcer), basınç yarası (pressure sore) ve basınç ülserleri (pressure ulcers) kullanılan kavramlar arasındadır. Literatür incelendiğinde basınç yaralarını tanımlamak ve değerlendirmek amacıyla kullanılan 21 farklı isimde basınç yarası skalasının olduğu görülmektedir. Bu ölçeklerden en eskisi Norton Ölçeği olup en çok bilinenlerin arasında; Braden Ölçeği, Waterlow Ölçeği, Gosnell Ölçeği ve Knoll Ölçeği de yer almaktadır (Ayello ve Braden 2002; Goulf, Goldstone, Gammon, Kelly ve Maidwell 2002; Lindgren, Unosson, Krantz ve Ek 2002; McNess, Braden, Bergstorm ve Ovington 1998; Saygın 2008). Bu ölçekler incelendiğinde, söz konusu yaralardan “basınç ülseri” olarak söz edildiği görülmektedir. Türkçe literatürde ise “yatak yarası”, “bası ülseri” ve “bası yarası” gibi kavramlar çok sık kullanılmaktadır.

Ülkemizde özellikle uygulama alanında, basınca bağlı gelişen yaraları tanımlamada yaygın bir şekilde kullanılan terimlerden biri “yatak yarası”dır. Yaygın kullanılmasının temel nedeni, bu tür yaraların yatağa bağımlı hastalarda daha çok görülmesinden kaynaklanmaktadır. Her ne kadar yaraların %53’ü yatağa bağımlı hastalarda görülse de, %37’si tekerlekli sandalye kullanan ve %10’u mobilize hastaların basınca uğrayan beden bölgelerinde gelişebilmektedir (Karadağ 2003; Yücel 2008). Bunun yansısı iki saatten fazla süren ameliyatlarda da, basınç altında kalan bölgelerde basınç yarası oluşma riskinin arttığı bildirilmektedir (Rogan 2007). Özellikle yaşlı, dolaşım/damar sorunu olan ya da diyabet gibi metabolik hastalığı olanlarda bu risk daha da yükselmektedir. Görüldüğü gibi “yatak yarası” terimi, basınç yaralarını tanımlamada yetersiz kalmaktadır (Beğer 2004; Karadağ 2003).

Kullanılan bir diğer terim olan “dekübit ülseri” kavramındaki dekübit kelimesi, Latince “decumbere” teriminden köken almıştır. Türkçe’de “yatmak, sırt üstü yatmak” anlamına geldiğinden, dekübit ülseri, sadece sırt üstü yatan hastalarda gelişen ülserleri anlatmaktadır. Bu nedenle “dekübit ülseri” terimi de anlatılmak istenenini tam olarak tanımlayamamaktadır (Sönmez 2003).

“Basınç ülseri” kavramına baktığımızda, burada kullanılan “basınç” terimi, yaralarının gelişmesinde rol oynayan en önemli faktörü yansıtmaktadır. Türkçe sözlükte “basınç” kelimesinin anlamı “bir yüzey üzerine etkiye bulunan gücün yüz ölçümü birimine düşen miktarı” şeklinde tanımlanmış olup, bu yönüyle doğru bir terim olarak kabul edilmektedir. Ancak kavramın ikinci kelimesi olan “ülser” kelimesinin kullanımında tanımlayıcılık açısından hata söz konusudur. Bunun nedeni, “ülser” kelimesinin Türkçe sözlükte; “sindirim organlarında ve özellikle mide ile onikiparmak bağırsağında görülen yara” şeklinde tanımlanmış olmasıdır (Parlatır, Gözaydın ve Zülfiyar 1998). Burada ise konuyu ilgilendiren tüm yaralar ülser olmadığından ve olay sindirim sistemi organlarında görülmediğinden “ülser” teriminin kullanılması hatalı olacaktır (Sönmez 2003). Diğer taraftan basınç ülserleri ile ilgili

ulusal çalışmaları yürüten önemli bir örgüt olan Avrupa Basınç Ülseri Danışma Paneli (EPUAP-European Pressure Ulcer Advisory Panel) (1998) de kavram olarak, etyolojik durumu en iyi tarif etmesi nedeniyle “basınç ülseri” teriminin kullanılmasını önermiştir. Bu durum Türk Dili’ndeki kullanıma ters düşmekle birlikte kabul edilemeyecek başka bir durumu daha ortaya koymaktadır. Ülser teriminde, cilt veya mukozada açık bir yaranın oluşumu söz konusudur. Ancak bilindiği gibi basınç yaralarının birinci evresinde ciltte henüz bir açılma durumu söz konusu değildir (EPUAP 2009; Prentice ve Stacey 2001). “Basınç ülseri” terimi anlam olarak bu açıdan incelendiğinde, özellikle “ülser” teriminin açık yarayı ifade etmesi nedeniyle kullanımı doğru olmayacaktır.

“Yara” terimi ise cilt bütünlüğüne göre açık ve kapalı olarak sınıflanabilen daha geniş bir kavramdır. Basınçla oluşan yaraların klinik evreleri incelendiğinde, cilt bütünlüğünün korunduğu kapalı yaradan ve ileri derecede doku hasarının olduğu açık yaraya doğru ilerlediği görülmektedir (Ökdemir 2008; Yalçın ve Özkalp 2005). Bu nedenle, “ülser” terimi yerine daha geniş bir kavram olan “yara” teriminin kullanımı daha doğru olacaktır.

“Bası ülseri/yarası” kavramına bakılacak olursa, bu kavram içerisinde yer alan “bası” sözcüğü, İngilizce “pressure” kelimesinin karşılığı olmamasına karşın dilimize yanlış çevrilerek girmiştir. Yanlış çeviri nedeniyle günümüzde “basınç” kelimesinin eşanlamlısı olarak ne yazık ki, yaygın olarak kullanılmaktadır. Oysa “bası” kelimesinin Türkçe sözlükteki karşılığı; “resim klişesi, dökme harf, taş kalıp kullanarak makine yardımı ile kağıda ve bez gibi şeylere yazı, resim, çıkarma işi, tabii” olarak geçmektedir (Parlatır ve ark. 1998). Bu nedenle, basınç yaralarını isimlendirmek için “bası” kelimesi kullanılmamalıdır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Görüldüğü gibi tüm kavramlar Türk Dili yönünden incelendiğinde, “basınç yarası” kavramının kullanılabilirlik en doğru kavram olduğu sonucu ortaya çıkmak-

tadır. Sağlık Bilimleri’nde ve Hemşirelikte, ortak dil kullanımı adına bu kavramın, sağlık kurumlarında ve sağlık çalışanları arasında tek ve doğru kullanılmasına özen gösterilmeli; bu amaçla kurumlardaki form ya da kaynaklarda da ortak kavram kullanımına gidilmelidir.

KAYNAKLAR

Akan, H. (2003). Tıpça üzerine Türkçe düşünceler. *Diagn Interv Radiol.*, 9: 131-134.

Avrupa Basınç Ülseri Danışma Paneli - Ulusal Basınç Ülseri Danışma Paneli (EPUAP-NPUAP) (2009). Basınç ülserlerinin önlenmesi, hızlı başvuru kılavuzu, 1-25, http://www.yoihd.org.tr/images/cust_files/110418091525.pdf (22.10.2013)

Ayello, E. A., Braden, B. (2002). How and why to do pressure ulcer risk assessment. *Adv Skin Wound Care*, 13(3): 125-131.

Beğler, T. (2004). Yoğun bakımda dekübit ülserleri: Risk faktörleri ve önlenmesi. *Yoğun Bakım Derg.*, 4(4): 244-253.

Dağistanlı, S. (2007). Bir tutam terminoloji. *IKU.*, 18: 39-42.

Demir, N. (Ed.) (2003). Cumhuriyetimizin 80. Yılında Türkçemiz: Popüler Dil Tartışmalarına Dil İlişkileri Açısından Bakış. Ankara Ticaret Odası-Anadolu Çağdaş Eğitim Vakfı, Ankara, 37-44.

Gould, D., Goldston, L., Gammon, J., Kelly, D., Maidwell, A. (2002). Establishing the validity of pressure ulcer risk assessment scales: A novel approach using illustrated patients scenarios. *Int J Nurs Stud.*, 39(2): 215-228.

Karadağ, A. (2003). Basınç ülserleri: Değerlendirme, önleme ve tedavi. *Cumhuriyet Üniv Hemşire YO Derg.*, 7(2): 41-48.

Kazancı, G. (2003). Tıp terminolojisi. *STED.*, 12(6): 222-226.

Lindgren, M., Unosson, M., Krantz, M. A., Ek, A. C. (2002). A risk assessment scale for the prediction of pressure sores development: Reliability and validity. *J Adv Nurs.*, 38(2): 190-199.

McNees, P., Braden, B., Bergstorm, N., Ovington, L. (1998). Beyond risk assessment: Elements for pressure ulcer prevention, *Ost Wound Manage.*, 44(3A): 51-58.

Ökdemir, P. (2008). Bası yaralarından korunma ve hemşirelik bakımı. Erdost, Ş. K. (Ed.). *İ.Ü Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri, Yara Bakımı ve Tedavisi Sempozyum Dizisi*. Aksu Basım Yayın, Hünkar Ofset, İstanbul, 59-68.

Parlatır, İ., Gözaydın, N., Zülfikar, H. (1998). *Türkçe Sözlük*. 9. basım, Türk Dil Kurumu Yayını, Ankara.

Prentice, J., Stacey, M. (2001). Pressure ulcers: The case for improving prevention and management in Australian healthcare settings. *Primary Intention.*, 9(3): 111-120.

Basınç Yaralarına İlişkin Kavram Analizi

Rogan, J. (2007). Pressure ulcer risk during the perioperative period focusing on surgery duration and hypothermia. *Wounds.*, 3(4): 66-74.

Saygın, H. (2008). Basınç yaralarında hemşirelik yönetimi. *İç Hast Derg.*, 15(3): 141-144.

Sönmez, A. (2003). Bası yaraları. *Türk Aile Hekim Derg.*, 7(2): 57-62.

Tosun, C. (2005). Dil Zenginliği, yozlaşma ve Türkçe. *Int J Lang Ling.*, 1(2): 136-154.

Yalçın, H., Özkalp, B. (2005). Vücut hijyeninin önemi ve yara bakımında yeni gelişmeler. Günaydın, M. (Ed.). *4. Ulusal Sterilizasyon Dezenfeksiyon Kongresi Kitabı*, Bilimsel Tıp Yayınevi, Samsun, 287-308.

Yücel, A. (2008). Bası yaraları. *Yoğun Bakım Derg.*, 6(2): 73-82.